

UN TEZAU DE VÂRFURI DE SĂGEȚI PREMONETARE DESCOPERIT ÎN DOBROGEA

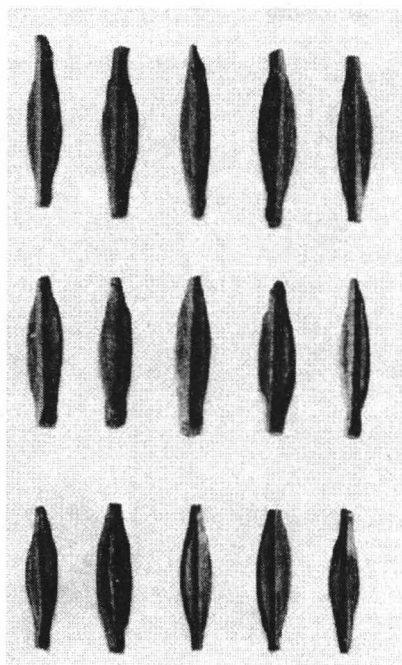
Gabriel TALMAȚCHI

din tipare mobile, dar provenind de la mijloc (13,64 %).

A doua categorie cuprinde un număr de 14 piese, respectiv 23,33 %, și ea cu mai multe variante: vârfuri de săgeți cu două muchii, fără aripioare și tub gol (3 piese – 21,43 %) sau plin (1 piesă – 7,14 %), vârfuri de săgeți cu trei muchii, aripioare și tub gol (3 piese – 21,43 %) și plin (4 piese – 28,57 %).

Cea de-a treia categorie cuprinde 2 peștișori olbieni, adică 3,33 % din totalul tezaurului.

PLANȘA 1
VÂRFURI DE SĂGEȚI – SEMNE
PREMONETARE DIN TEZAURUL
DESCOPERIT ÎN DOBROGEA

1.A. Aricescu,
SCN, 6, 1975, p.
17-24;

2.Ibidem, p. 21,
nota 14: „În
Cabinetul
numismatic al
Muzeului de
Arheologie din
Constanța sub nr.
de inventar vechi
II 88033 se mai
află un tezaur de
semne de schimb,
cu locul
descoperirii
necunoscut, care
cuprinde pe lângă
51 de piese de
tipul A și 2
peștișori – monedă
olbieni”; Ulterior

datorită
reorganizării
inventarului
numismatic al
Muzeului de
Istorie Națională și
Arheologie
Constanța, piesele
au fost imprăștiate
în colecție la nr.
651-663, 19.971-
20.015 și 21.522,
21.535. Conform
registrelor de
inventar – fond
Monede antice – ,
1,16 și 17 ne aflăm
în fața a 58 vârfuri
de săgeți și 2
peștișori olbieni.

3.Am folosit în
general, pornind de
la formă și mod de
realizare,
clasificarea făcută
de M. Mănu-
Adameșteanu, în
SCN, 9, 1984, p.
19-20.

4.C. Preda, *Istoria
monedei în Dacia
preromană*,
București, 1988;
M. Mănu-
Adameșteanu, *op.
cit.*, p. 22, nota 20;
V. Mihăilescu-
Birliaba, *Dacia
răsăriteană în
secolele VI – I
i.e.n.*, 1990, p. 37;

Materialul de față vine în completarea informațiilor deja existente privitoare la dosarul problematicii apariției și răspândirii vârfurilor de săgeți ca semne premonetare sau chiar „monetare”, în cadrul realităților economice existente în Dobrogea. Pe această cale se valorifică, în mod științific, un tezaur de vârfuri de săgeți, menționat deja în bibliografia de specialitate în anul 1975¹, din păcate, fără o localizare exactă, integrându-l conform registrului-inventar la Dobrogea-Passim. Deși la momentul respectiv era prezentat sumar, cu o compoziție alcătuită din 51 vârfuri de săgeți și 2 peștișori olbieni², astăzi ne facem datoria, analizând același registru, să corectăm situația, aflându-ne în fața a 58 vârfuri de săgeți și 2 peștișori olbieni.

Tezaurul prezintă trei categorii principale³ de piese și anume: vârfuri de săgeți turnate special ca semne premonetare, tip frunză de salcie (tabelul 1), vârfuri de săgeți propriu-zise, transformate în semne premonetare prin retezarea vârfurilor și umplerea cu plumb a tuburilor (tabelul 2) și peștișori olbieni (tabelul 3).

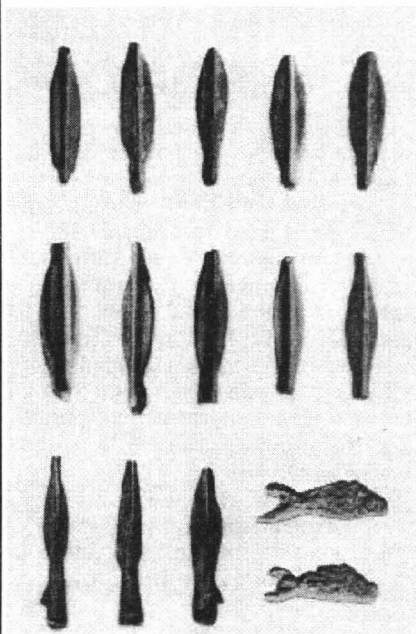
Prima categorie cuprinde un număr de 44 piese, respectiv 73,31 % din total. Aici se pot delimita câteva variante ca semne premonetare cu nervură mediană, ce provin din tipare singulare (40,91 %), semne premonetare cu nervură mediană ce provin din tipare multiple, de la unul din aceste capete (45,45 %) și semne premonetare cu nervură mediană, tot

PLANȘA 2

VÂRFURI DE SĂGEȚI – SEMNE

PREMONETARE ȘI PEȘTIȘORI

OLBIENI

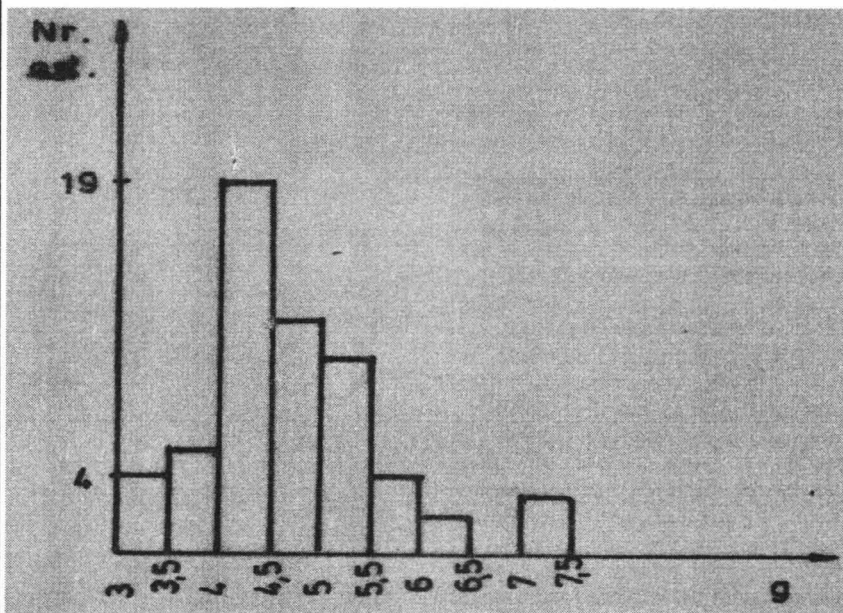
DIN TEZAURUL DESCOPERIT ÎN DOBROGEA

Tezaurul prezintă următoarele detalii tehnice (planșele 1 și 2).

Pentru lotul analizat greutatea minimă este cea de 2,17 g, iar cea maximă de 7,43 g, cea medie grupându-se, așa cum se poate observa în planșa 3, între 4 și 5 g, mai exact 51,66 % din totalul pieselor. Pentru vârfurile de săgeată în formă de frunză de salcie, greutatea minimă este de 2,17 g, iar cea maximă de 5,98 g. Pentru cea de a doua categorie de vârfuri de săgeți, cu două sau trei muchii, aripioare și tub gol sau umplut cu plumb, greutatea minimă este de 3,45 g, iar cea maximă de 7,43 g.

PLANȘA 3

HISTOGRAMA GREUTĂȚII PIESELOR
DIN TEZAURUL DESCOPERIT ÎN DOBROGEA

5.Gh. Poenaru-Bordea, E. Oberlander-Timoveanu, *Resumés des rapports et Communications, 11e Congrès International de Tracologie*, Bucarest, 1976, p. 10-11; C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperiri monetare 1914-1970*, București, p. 18; C. Preda, Klio, 73, 1991, 1, p. 20-27; T. Zlatovskaia, *Voznikovenije gosudarstva i Frakijeev, VII-V vv.do ne.*, Moscova, 1971, p. 65-66; B. N. Grakov, *Istoria, arheologija i etnografija Srednej Azii*, Moscova, 1968, p. 108, p. 112-113; Fl. Preda, AUB, 9, 1961, 16, p. 19; H. B. Wells, *Society for Ancient Numismatics Journal*, Los Angeles, 9, 1978, 1, 2, p. 25; A. Wasowicz, *Olbia pontique et son territoire*, Paris, 1975, p. 60; V. V. Lapin, *Anticny i gorod*, Moscova, 1963, p. 39; M. Mănușu-Adameșteanu, *Pontica*, 25, 1992, p. 66; Idem, *SCN*, 9, 1984, p. 23-24; V. Mihăilescu-Birliba, *op. cit.*, p. 38; P. Balanov, *Thracia Pontica. I. Sozopol, Premier Symposium International*, 9-12 oct. 1979, Sofia, 1982, p. 51-52; Gh. Poenaru-Bordea, *Viața economică în Pontul Stâng în epoca elenistică în lumina izvoarelor arheologice și numismatice*. Rezumatul tezei de doctorat, București, 1978, p. 3;

A. Avram, *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p.75;
 6.P. Alexandrescu, *Pontica*, 19, 1986, p. 23; D; M. Pippidi, *Geți și greci Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București, 1965, p. 109; M. Irimia, *Pontica*, 8, 1975, p. 103; M. Coja, *SCIIV*, 13, 1, 1962, p. 36; A. Rădulescu, C. Scorpan, *Pontica*, 8, 1975, p. 34; 7.V. A. Anohin, *Olvije i ee okruza*, Kiev, 1986, p. 78, 84; V. Mihăilescu-Bîrliaba, *op. cit.*, p. 37;
 8.A. Avram, *op. cit.*, p. 76; Idem, *Sur les Traces des Argonautes, Actes du 6^e Symposium de Vani (Colchide)*, 22-29 septembrie, 1990, Paris, 1996, p. 248, Ed. O. Lordikipanidze și P. Leveque; M. Mănușu-Adameșteanu nu este de acord cu considerarea vârfurilor de săgeți ca daruri, având în vedere descoperirea lor în teritoriul coloniilor și nu în centre ale unor căpetenii locale, vezi în *Omaggio a Dinu Adameșteanu*, Cluj-Napoca, 1996, p. 104; 9.T. Gerasimov, *Izvestija*, Sofia, 12, 1938, p. 424-427; 10. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 23; P. O. Karișkivski, V. V. Lapin, *Problemi grecesk kaj kolonizacij Severnogo i Vostocnogo Pricernomorja*, Tskhaltubo, 1977, (1979); I. Vinogradov, *Olbia*, Xenia, I, Konstanz, 1981;

Datele rezultate în urma acestor analize confirmă, încă o dată, valorile general acceptate ca minime sau maxime, respectiv medii a greutateii diferitelor piese din tezaur descoperite și cercetate de o suită întreagă de specialiști⁴.

În privința stării de conservare, o putem considera medie, oxidarea fiind puțin prezentă.

Se acceptă, ca posibilitate a emiterii acestor vârfuri de săgeți, turnarea lor în centrele milesiene aflate pe litoralul de vest și nord-vest al Pontului Euxin, ca Olbia, Argamum, Histria și Apollonia, într-un efort comun sau separat⁵. De altfel, în general, ele au fost descoperite în chorele acestor orașe milesiene, fiind utilizate ca etalon de schimb, înainte de apariția monedei, în comerțul dintre greci și populația autohtonă. Semnificația lor este în primul rând economică, forma fiindu-le familiară localnicilor⁶, dar și simbolică, făcându-se o legătură cu cultul lui Apollo Tămăduitorul⁷, având deci un rol magico-religios.

De asemenea, trebuie luată în considerație și ipoteza constituirii lor ca daruri pentru unele căpetenii indigene din partea autorității grecești⁸. În ciuda descoperirii unui tipar pentru producerea acestor semne premonetare în mediu tracic, în peninsula Athia⁹, inițiativa turnării lor aparține elementelor grecești colonizatoare, situație explicată prin interese economice și comerciale exprese.

Care anume din tipurile generale, respectiv, variante sunt produse anume într-o cetate, este dificil de spus, singurele elemente ce ne pot sugera acest lucru fiind extrem de rarele sigle ce apar pe ele, sub forma literei A (Apollo)¹⁰, „brăduțul în relief”¹¹ și securea¹², alături de binecunoscuta roată cu patru spițe, simbol identificat și pe monedele emise de Histria¹³.

Apariția peștișorilor olbieni în depozitul nostru nu este un lucru surprinzător, având în vedere și descoperirea unui delfinaș olbian în tezaurul de la Vișina¹⁴. Ca și vârfurile de săgeți, sunt obținuți prin același procedeu al turnării, la Olbia, și au aceleași semnificații economice și magico-religioase cu directă legătură la cultul lui Apollo Delphinos¹⁵.

Descoperirile vârfurilor de săgeți-semne premonetare sunt atât în tezaure, cât și izolate. Ca tezaure sunt de amintit cele de la Ismail¹⁶, Enisala¹⁷, Jurilovca¹⁸, Vișina¹⁹, Nuntași²⁰, Tomis²¹, Athia²², Plovdiv²³ și Artchar²⁴. Descoperiri izolate sunt semnalate la Histria²⁵, Tariverde²⁶, Orgame²⁷, Beidaud²⁸, Celcic Dere²⁹, Sălciocara³⁰, Olbia³¹, Berezan³², Malaia Cernomorska³³, Jurilovca³⁴, Kamenka³⁵, Gura Dobrogei³⁶, Vadu³⁷, Pădureni³⁸, Sinoe³⁹, General Scărișoreanu⁴⁰, Izvoarele⁴¹, Constanța⁴², Floriile-Adâncata⁴³, Odessos⁴⁴, Rusokastro⁴⁵, Cerkovo⁴⁶, Standja⁴⁷, Duvanlar⁴⁸ și Bălga-revo⁴⁹. Demnă de semnalat este și descoperirea unui delfinaș olbian la Beidaud⁵⁰ și a altor opt în zona Sinoe-Zmeica⁵¹. În general, se consideră ca spațiu pentru circulația delfinașilor teritoriul dintre Nistru și Cuban, cu descoperiri la Nikonium⁵².

Datarea vârfurilor de săgeți-semne premonetare era circumscrisă, în general, pentru cea de a doua jumătate a secolului VI î. Hr. și primul sfert sau prima jumătate a secolului V î. Hr.⁵³. Situația s-a complicat datorită descoperirii în anul 1988 la Histria, în sectorul temple, în urma unui sondaj, a unui depozit de 6 monede cu roată, pe un nivel datat 500 - începutul sec. V î. Hr.⁵⁴.

Această descoperire, în condiții stratigrafice clare, urcă în mod evident datarea monedelor cu roată la sfârșitul secolului VI î. Hr.⁵⁵ și, implicit, urcă în timp și datarea vârfurilor de săgeți, așa cum s-a mai și menționat, dar în mod izolat⁵⁶, la sfârșitul secolului VII î. Hr. (mai puțin probabil) și, mai ales, în prima jumătate a secolului VI î. Hr.

Oricum, este nevoie de o delimitare clară între cele două momente importante, și anume, al turnării vârfurilor de săgeți cu valoare premonetară și cel al monedelor cu roata, veriga de legătură fiind, probabil, vârfurile de săgeți ce prezintă în zona centrală, pe nervura mediană, imprimat, simbolul roții. Poate că diferența între cele două momente nu a fost atât de lungă, având în vedere procesul de integrare a comunităților locale în complexitatea civilizației grecești, pe piața internă și externă a coloniilor pontice.

Pe parcursul secolului V î. Hr. vârfurile de săgeți vor dispărea gradual, datorită concurenței monedei, tranzacțiile comerciale având acum la

bază un alt etalon. O dovadă a circulației lor pe parcursul secolului V î. Hr. (chiar în a doua jumătate) este, de pe o parte, prezența lor în nivelurile datate astfel din „Parcul Catedralei“ din Tomis⁵⁷, iar, pe de altă parte, prezența, alături de peștișori sau delfinași olbieni, în descoperiri a căror datare a fost stabilită în a doua jumătate a secolului VI î. Hr. și în prima jumătate a secolului V î. Hr.⁵⁸, deși există și ipoteza conform căreia cronologia lor ar trebui plasată după cea a vârfurilor de săgeți-semne premonetare⁵⁹.

În ciuda unei localizări mai largi, tezaurul nostru poate fi plasat, cu siguranță, în teritoriul dobrogean și considerăm că publicarea sa, cu toate detaliile respective, contribuie la satisfacerea unei mai bune cunoașteri a tuturor informațiilor viabile și exacte legate de o etapă importantă a marelui proces al evoluției economice a teritoriului analizat privind secolele VI - V î. Hr.

TABELUL I

Nr. crt.	Lungime	Greutate	Nr. inventar MINAC
1.	3,2 cm	4,29 g	19.975
2.	3,4 cm	2,17 g	19.981
3.	3,4 cm	4,19 g	20.001
4.	3,4 cm	5,05 g	19.976
5.	3,4 cm	5,15 g	19.988
6.	3,5 cm	3,55 g	20.009
7.	3,5 cm	3,97 g	652
8.	3,5 cm	4,19 g	657
9.	3,5 cm	4,47 g	659

Miltiade Cărlan, Două monede bătute de tip „cu roata“ și două obiecte premonetare inedite găsite în vecinătatea Histriei, Comunicare susținută la Simpozionul Național de Numismatică, Bârlad, mai 1999; 11. M. Mănușu-Adameșteanu, SCN, 8, 1975, p. 20, p. 21, fig. 14, nr. 11-12; 12. A. Rădulescu, C. Scorpan, op. cit., p. 36; C. Scorpan, SCN, 7, 1980, p. 27-28; 13. Miltiade Cărlan, op. cit.; în colecția numismatică a M.I.N.A. Constanța, la nr. inv. 58.136 există un semn premonetar, ce prezintă pe nervura mediană imprimată roata cu patru spițe, provenind de la Histria, din zona platoului de vest. Pentru monedele cu roata vezi C. Preda, SCN, 3, 1960, p. 21-38; G. Buzdugan, I. Mititelu, SCN, 3, 1960, p. 385-404; etc. 14. M. Mănușu-Adameșteanu, op. cit., p. 24-25; 15. V. Mihăilescu-Bîrliba, op. cit., p. 39; V. A. Anohin, op. cit., p. 83-85; 16. G. Severeanu, BSNR, 21, nr. 57-58, 1926, p. 3-6. Tezaurul a fost descoperit în anul 1925 și era format din 51 vârfuri de săgeți în formă de frunză de salcie, greutatea medie fiind 4,30 g; 17 A. Aricescu, op. cit., p. 17-23. Tezaurul a fost descoperit în anul 1962 și este format din 118 vârfuri de săgeți vezi și B. Mitrea, Thraco-Dacia, 5, 1984, 1-2, p. 117;

18. Fl. Preda, *op. cit.*, p. 7-16; Gh. Poenaru-Bordea, E. Oberlander-Tirnovanu, *op. cit.*, p. 141-150; B. Mitrea, *op. cit.*, p. 117; Idem, *Dacia*, NS, 25, 1981, p. 383, nr. 24; E. Oberlander-Tirnovanu, *Pontica*, 11, 1978, p. 73, nr. 1-2; sunt trei tezaure descoperite la Jurilovca. Primul, identificat în anii 1918-1919 avea cca. 2000 vârfuri de săgeți. Al doilea, din anul 1957, s-a pierdut, iar cel de al treilea, din anul 1967, avea 30 vârfuri de săgeți, doar două salvându-se.
19. M. Mănușu-Adameșteanu, *op. cit.*, p. 17-24; Tezaur format din 699 vârfuri de săgeți și 1 delfinaș, descoperit în anul 1979;
20. B. Mitrea, *Dacia*, NS, 28, 1984, p. 186, nr. 21; Tezaur descoperit în anul 1981, format din 234 vârfuri de săgeți.
21. Gh. Papuc, *Reports and Summaries, The Thracian World at the Crossroads of Civilisations, The 7th International Congress of Thracology*, Constanța-Mangalia, 1996, p. 317; Tezaur descoperit în anul 1987, format din 140 vârfuri de săgeți.
22. T. Gerasimov, *op. cit.*; Idem, *Arheologija*, Sofia, 1-2, 1959, p. 85-87; P. Balanov, *op. cit.*, p. 40; Tezaur descoperit în anul 1927, format din 1867 vârfuri de săgeți;
23. *Ibidem*, mai ales, harta de la p. 53;

10.	3,5 cm	3,92 g	20.013
11.	3,5 cm	4,65 g	655
12.	3,6 cm	4,32 g	20.002
13.	3,6 cm	4,57 g	654
14.	3,6 cm	5,01 g	19.978
15.	3,7 cm	3,31 g	19.982
16.	3,7 cm	3,41 g	19.980
17.	3,7 cm	4,17 g	20.011
18.	3,7 cm	4,26 g	20.010
19.	3,7 cm	4,35 g	20.014
20.	3,7 cm	4,39 g	19.977
21.	3,7 cm	5,08 g	651
22.	3,8 cm	4,14 g	19.984
23.	3,8 cm	4,42 g	658
24.	3,8 cm	4,50 g	19.985
25.	3,9 cm	4,23 g	20.015
26.	3,9 cm	4,42 g	19.983
27.	3,9 cm	4,48 g	20.003
28.	3,9 cm	4,94 g	20.006
29.	4,0 cm	4,65 g	20.012
30.	4,0 cm	4,74 g	19.972
31.	4,0 cm	5,67 g	19.986
32.	4,1 cm	4,64 g	20.007
33.	4,2 cm	4,91 g	20.004
34.	4,2 cm	4,93 g	20.005
35.	4,2 cm	5,01 g	20.008
36.	4,3 cm	4,32 g	19.971
37.	4,4 cm	3,38 g	19.997
38.	4,4 cm	3,87 g	19.993

39.	4,4 cm	4,53 g	20.000
40.	4,4 cm	5,23 g	653
41.	4,4 cm	5,98 g	19.979
42.	4,5 cm	4,54 g	19.995
43.	4,5 cm	4,94 g	19.994
44.	4,5 cm	5,05 g	19.996

TABELUL 2

Nr. crt.	Lungime	Greutate	Nr. inventar MINAC
1.	3,3 cm	3,45 g	19.987
2.	3,5 cm	4,05 g	19.991
3.	3,5 cm	4,40 g	19.987
4.	3,5 cm	4,70 g	656
5.	3,7 cm	5,23 g	19.999
6.	3,9 cm	3,84 g	19.990
7.	3,9 cm	5,17 g	19.992
8.	3,9 cm	5,58 g	662
9.	4,0 cm	5,16 g	19.973
10.	4,0 cm	7,43 g	661
11.	4,2 cm	4,20 g	660
12.	4,3 cm	7,11 g	19.974
13.	4,4 cm	6,11 g	663
14.	4,6 cm	5,69 g	19.998

24. *Ibidem*.
 25. Gh. Poenaru-Bordea, *Histria VI*, București, 1982, p. 149-150; C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 31;
 26. R. Vulpe, *SCIV*, 6, 3-4, 1955, p. 541; D. Berciu, C. Preda, *Materiale și cercetări arheologice*, 5, 1959, p. 321; Fl. Preda, *op. cit.*, p. 7-16;
 27. M. Coja, *Peuce*, 2, 1971, p. 179-180; Idem, *Buletinul Monumentelor Istorice*, 41, 1972, p. 33-42;
 28. G. Simon, E. Lăzărca, *Peuce*, 8, 1980, p. 37-54;
 29. M. Mănușu-Adameșteanu, *Pontica*, 25, 1992, p. 61, nota 28;
 30. Gh. Mănușu-Adameșteanu, *BSNR*, nr. 86-87, 1992-1993, p. 125;
 31. T. Zlatovskaia, *op. cit.*, p. 62; P. O. Karișkovski, *Monetnoe delo i domonetoie Olvii VI-IV v. do n.e.*, Leningrad, 1966, p. 20; V. M. Skudnova, *Soobščeniia Gosudarstvenogo Ermitaia*, Leningrad, 10, 1956, p. 38-39; A. Wasowicz, *op. cit.*, p. 56, 60;
 32. V. V. Lapin, *op. cit.*, p. 38-39; B. N. Grakov, *Vestnik Drevnej Istorii*, Moscova, 3, 1971, p. 125-127;
 33. A. Wasowicz, *op. cit.*, loc. cit.;
 34. E. Oberlander-Tirnoveanu, *op. cit.*, p. 73, nr. 3;
 35. A. Wasowicz, loc. cit.;
 36. Inedit;
 37. Inedit;
 38. Inedit;
 39. Inedit;
 40. Inedit;

TABELUL 3

Nr. crt.	Lungime	Greutate	Nr. inventar MINAC
1.	3,4 cm	5.29 g	21.522
2.	3,8 cm	4,75 g	21.535

ABSTRACT

THE ARROW – HEAD MONEY FROM DOBROGEA

The treasure has been pointed out in the year 1975 and it has been discovered in Dobrogea, without a precise localization. It contains 60 pieces. Among these pieces are two olbien fish. On an average, they weight between 4 and 5 g, this value corresponding to the others already analysed in the treasures discovered on the West Coast of the Black Sea. The Greek colonists have poured the pieces, situation explained by the express different economical and commercial interests.

The date of the treasure, until the discovery of a warehouse full of coins representing a wheel at Histria, could have been done from the second half of the 6th century up to the middle or the

second half of the 5th century BC. Under the new circumstances, we suggest an early dating, from the end of the 7th century (less probably) and mostly from the first half of the 6th century BC, dating already presented in the specialized bibliography, but considered not viable.

We think that the publishing of our treasure, with all the details, contributes to the satisfaction of a better knowledge of all the necessary information about an important stage from the great process of economical and commercial evolution of the analysed territory concerning the 6th and 5th century BC.

41. N. Conovici, *SCIVA*, 30, 1979, I, p. 87-88, nr. 1-3;
 42. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 25-34; A. Rădulescu, C. Scorpan, *op. cit.*, p. 9-54; 43. G. Talmăţchi, *Pontica*, 28-29, 1995-1996, p. 261, nr. 3;
 44. G. Tonceva, *Izvestija-Sofia*, 30, 1967, p. 117-118;
 45. T. Gerasimov, *op. cit.*, loc. cit.;
 46. *Ibidem*;
 47. *Ibidem*;
 48. M. Mănuu-Adameşteanu, *SCN*, 8, 1975, p. 18;
 49. *Ibidem*;
 50. Inedit;
 51. Inedit;
 52. A. G. Zaginajlo, *MASP*, 8, 1976, p. 71-72;
 53. V. Mihăilescu-Birliba, *op. cit.*, p. 38; C. Preda, *op. cit.*, p. 37;
 54. N. Conovici, A. Avram, *Sur les Traces des Argonautes, Actes du 6^e Symposium de Vani (Colchide)*, 22-29 septembre, 1990, Paris, 1996, p. 241-251, p. 253-257;
 55. Datare deja semnalată la A. N. Zograf, *MIA*, 16, 1951, p. 222-224;
 56. V. Canarache, *Studii şi Referate privind Istoria României*, I, 1954, p. 181; V. Ruban, *Numizmatika anticinogo Pricernomorija*, Kiev, 1982, p. 15-20;
 57. A. Rădulescu, C. Scorpan, *op. cit.*, p. 29;
 58. V. Mihăilescu-Birliba, *op. cit.*, p. 52;
 59. A. G. Zaginajlo, *MASP*, 8, 1976, p. 71; V. Ruban, *op. cit.*, p. 16-18.